

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส มีทุนทางด้านวัฒนธรรม พื้นบ้านคล้ายคลึงกัน มีการถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นอัตลักษณ์ของตนเอง จากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน ทั้งที่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรและไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร สิ่งเหล่านี้มีคุณค่าต่อชุมชน เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม บ่งบอกความเป็นไปของสังคมในยุคนั้น ๆ ทำให้เรารู้ถึงโครงสร้างทางสังคม และบทบาทหน้าที่ของบุคคลในสังคมยุคนั้น รวมถึงวิถีชีวิตที่ได้สะท้อนออกมาทางภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะศิลปะการแสดงของชาวใต้ที่ได้สะท้อนออกมาในแง่มุมด้านต่าง ๆ ทางวัฒนธรรม

ศิลปะการแสดงกลายเป็นข้อมูลทางคติชนของท้องถิ่น ที่สะท้อนเอกลักษณ์ของชุมชนออกมา เพื่อให้สังคมอื่นได้เรียนรู้ เข้าใจ ตามอิทธิพลทางด้านสภาพภูมิศาสตร์ สังคม ประเพณีและวัฒนธรรมที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษสู่รุ่นลูกหลาน ก่อให้เกิดความสัมพันธภาพภายในชุมชน “การที่มนุษย์แต่ละเชื้อชาติ ศาสนา จะเข้าใจซึ่งกันและกันได้ ต้องเรียนรู้ ศึกษาข้อมูลผ่านคติชน ประเพณี พิธีกรรม ที่เป็นกุญแจนำไปสู่ความเข้าใจวัฒนธรรมแต่ละท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ” (ศิริพร จูตะฐาน ๒๕๓๗ : ๕) ศิลปะการแสดงพื้นบ้านแต่ละท้องถิ่นของภูมิภาค แยกต่างกันไป กรณีภาคใต้มี “สภาพภูมิศาสตร์ ดินฟ้าอากาศร้อนจัด ฝนตกชุก ลมมรสุมแรง พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลให้ชาวภาคใต้มีอุปนิสัยแข็งแรง บึกบึน มีท่วงท่าเคร่งขมความอ่อนโยน มีความเจ็บปวด ความอ่อนหวานและการผ่อนปรน เหตุเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การละเล่นพื้นบ้านของภาคใต้เน้นที่ การสื่อความคิดและรู้สึกด้วยภาษาที่ขบขันบทร้องเน้นที่สำเนาและจังหวะ เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการละเล่น ส่วนมากจึงเป็นเครื่องตีไม้เน้นเครื่องตีเหมือนภาคอื่น ๆ ศิลปะการออกทำรำยรำก็มีจังหวะ เจ็บปวด ฉับไว ดังเช่นท่ารำ โนรา เป็นอาทิ การชักย้ายท่ารำ การขัดมือขัดแขน ก้าวขา การเคลื่อนไหว ลำตัวเหล่านี้ล้วนเป็นไปตามจังหวะทับและกลอง” (อุดม หนูทอง, ๒๕๔๒ : ๓๗๐)

ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน จึงมีความหมายกว้าง ลึกซึ้ง มีทั้งการแสดงเพื่อผ่อนคลายอารมณ์ สนุกสนาน การเฉลิมฉลอง บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และบวงสรวงผีसाงเทวดา การแสดงจะมีประจำปีในเทศกาลท้องถิ่นหรือในงานมงคล การแสดงโนราโรงครูจัดอยู่ในประเภทการแสดงพื้นบ้าน การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบวงสรวงผีसाงเทวดา ผสมผสานความเชื่อท้องถิ่น และรับเอาอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา ที่ใช้วัฒนธรรมทางดนตรีเป็นรูปแบบเครื่องบรรเลงประกอบพิธีกรรม

ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของประชาชนที่มีความเชื่อว่า คนตรีเป็นสื่อในการติดต่อกับอำนาจเร้นลับได้

ครอบครัวที่มีบรรพบุรุษ สืบเชื้อสายโนราโรงครู จะมีการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมต่อ ๆ กันมาจนถึงบุตรหลาน และต่อไปอีกหลายชั่วอายุคน จากการศึกษา บางครอบครัวมีการยกโรงโนราโรงครูเป็นพิธีกรรมประจำปี บางครอบครัวปีเว้นปี บางครอบครัว 3 ปีแสดงหนึ่งครั้ง โดยมีบุตรหลานผู้มีเชื้อสายโนรา รำทรง และชาวบ้านใกล้เคียง จะต้องทำการบวงสรวงเข้าร่วมในพิธี ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับการรำแก้บน แถบบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา เราจะพบเห็นพิธีกรรมดังกล่าวเสมอ ชุมชนแถบนี้มีความเชื่อและนับถือบรรพบุรุษของคน ซึ่งเรียกว่า คายายโนราอย่างเข้มข้น จึงเป็นที่รู้จักของคนท้องถิ่นอื่นเป็นอย่างดี ซึ่งมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ได้เอ่ยถึงในบทโนราโรงครู “เกาะกะซัง” หรือ “เกาะสิซัง” (คือแหลมชัน หรือแหลมกะซัง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเกาะใหญ่ ในทะเลสาบสงขลา) นอกจากนี้หลักฐานบ้านพรหมฉัตรก็ดี พระยาโถมน้ำ พระยาอุยไฟก็ดี พระพุทธรูปทองและประเพณี คายายย่านที่วัดท่าคุระ อำเภอสติงพระก็ดี รูปบูชาเจ้าแม่นวลสำลี (ทวดสำลี) ซึ่งมีอยู่ที่วัดพะโคะ อำเภอสติงพระก็ดี เครื่องแต่งกายโนราที่เลียนเครื่องทรงกษัตริย์ก็ดี การที่ตำนานอ้างว่า นางนวลสำลิกินดอกบัวแล้วตั้งครรภ์จนถูกกลอยแพก็ดี เหล่านี้ล้วนยืนยันว่าตำนานและบทไหว้ครูเหล่านั้น ได้บันทึกข้อเท็จจริงประวัติศาสตร์ของชาติไว้ได้อย่างแยบยลเท่าที่เสรีภาพของคนยุคนั้นจะเอื้ออำนวยให้กระทำได้ (สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2542 : 3873)

โนราโรงครูในจังหวัดปัตตานี มีการสืบทอดทางวัฒนธรรมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชุมชนยังมีความต้องการในการยกโรงโนราโรงครูหลายหมู่บ้าน ทำให้มีหลายคณะก่อตั้งขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่ในการแสดงตามความต้องการของชุมชน กล่าวเฉพาะโนราคณะ “เฉลิมศิลป์” มีนายเฉลิม แก้วพิมพ์ เป็นนายโรงโนรา จัดว่าเป็นคณะหนึ่งที่ได้จัดตั้งขึ้นมาเป็นเวลาร่วม 40 ปี ในอดีตรับการแสดงโนราทั่วไปหนังตะลุง และลิเกมนต์ ปัจจุบันได้เปลี่ยนชื่อเป็นโนราโรงครูคณะ “เฉลิมประพา” รับการแสดงเพียงโนราโรงครูและลิเกมนต์แบบพิธีกรรมเท่านั้น รับการแสดงแถบจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส มีบางช่วงโอกาสได้ไปแสดงโนราโรงครูแถบจังหวัดสงขลาและพัทลุง การประกอบพิธีกรรมโนราโรงครูในแถบจังหวัดปัตตานี พื้นฐานทางความเชื่อ มีความคล้ายคลึงกับแถบจังหวัดสงขลา และพัทลุง เกี่ยวกับการเชิดวิญญาณบรรพบุรุษที่เป็นโนรา ซึ่งเรียกว่า “ครุหมอโนรา” หรือ “คายายโนรา” มาเข้าทรงลูกหลานที่เป็นรำทรง ผวนกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และยังมีความหมายซ่อนเร้นอยู่มากมายในพิธีกรรมโนราโรงครู ขึ้นอยู่กับการบนบานในเรื่องนั้นๆ โดยรับคณะโนราโรงครูมาทำพิธีแก้บน ไปตามบริบททางด้านความเชื่อ พิธีกรรม การสืบทอด คายายโนรา และรายละเอียดปลีกย่อยอื่นๆ ภายในชุมชนมาจนถึงปัจจุบัน “โนรายังเป็นที่นิยมอยู่ เพราะโนรามิใช่เพียง

มหรสพแต่เป็นพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์” (นิพัทธ์พร เฟ็งแก้ว, 2547 : 66) จึงเป็นสิ่งสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิจัยเรื่องโนราโรงครุของจังหวัดปัตตานีไว้เป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นไว้ที่ สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ศึกษา ค้นคว้าของนิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไป เพื่อจะได้มีความเข้าใจกลไกซ้อนทับอยู่เบื้องหลังความสัมพันธ์ความเป็นชุมชนนั้น ๆ มากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษากระบวนการทางด้านพิธีกรรมการแสดงโนราโรงครุคณะ “เฉลิมพระพา”
2. ศึกษากระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมในการแสดงโนราโรงครุคณะ “เฉลิมพระพา”
3. ศึกษาความสัมพันธ์ภายในชุมชนผ่านพิธีกรรมการแสดงโนราโรงครุ

ขอบเขตของการศึกษา

- 1 ขอบเขตทางด้านพื้นที่ ศึกษาการแสดงโนราโรงครุคณะ “เฉลิมพระพา” จังหวัดปัตตานี
- 2 ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษากระบวนการแสดงโนราโรงครุ ในประเด็นต่อไปนี้
 - 2.1 ขั้นตอนพิธีกรรม
 - 2.2 กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม
 - 2.3 วิธีชีวิตความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน

วิธีการดำเนินการวิจัย

เพื่อให้การศึกษาข้อมูล โนราโรงครุคณะ “เฉลิมพระพา” จังหวัดปัตตานี บรรลุตามวัตถุประสงค์ จึงใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลแบบมีส่วนร่วม โดยสังเขป ดังนี้

1.1 ขั้นสำรวจและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยการสำรวจและศึกษาเอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่จะศึกษาจากแหล่งข้อมูลเอกสารต่าง ๆ เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานในการวิจัย ซึ่งจะช่วยในการกำหนดกรอบความคิด รวมทั้งใช้เป็นข้อมูลประกอบการศึกษาค้นคว้า เนื่องจากงานวิจัยโครงการนี้มีเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ขั้นตอนพิธีกรรม กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ตลอดจนวิถีชีวิตความสัมพันธ์ของชุมชนที่มีต่อโนราโรงครุ ซึ่งเป็นประเด็นที่มีนักวิชาการ ได้เขียนไว้บ้างแล้ว เพื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลที่ได้จากการศึกษาภาคสนาม

1.2 ชั้นเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1.2.1. ลงพื้นที่ศึกษาประวัติโนราโรงครูคณะ “เฉลิมประพา” เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์นายโรง ลูกคู่และสมาชิกประจำคณะ และชาวบ้านบริเวณใกล้เคียง พยายามเลือกผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีประสบการณ์ประจำโนราโรงครูคณะ “เฉลิมประพา”

1.2.2 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม เพื่อรวบรวมข้อมูลจริงในรายละเอียดของบรรยากาศ เก็บข้อมูลด้วยการบันทึกภาพ สัมภาษณ์ร่างทรง คณะเจ้าภาพ และชาวบ้านผู้เข้าร่วมในพิธีกรรมการแสดงโนราโรงครูให้กระจายในแต่ละวัย เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ ขั้นตอนพิธีกรรม กระบวนการถ่ายทอด และวิถีชีวิตความสัมพันธ์ของชุมชนเกี่ยวกับการแสดงโนราโรงครู ตามสถานที่ต่างๆ ที่โนราโรงครูคณะ “เฉลิมประพา” ได้ไปทำการแสดง

1.2.3 การประชุมกลุ่มย่อย ผู้วิจัยจะใช้ประชุมกลุ่มย่อย แบบร่วมวงพูดคุยสำหรับการศึกษาข้อมูลภาคสนามทั้งในประเด็นเกี่ยวกับขั้นตอนพิธีกรรม กระบวนการถ่ายทอด และวิถีชีวิตความสัมพันธ์ของชุมชนเกี่ยวกับโนราโรงครู ที่ผู้วิจัยได้รวบรวมมาได้ระยะหนึ่งแล้ว โดยจะเชิญสมาชิกคณะโนราและผู้รู้ในพื้นที่นั้นๆ จำนวนหนึ่งมาร่วมวงพูดคุยกันเชิงลึกในทุกประเด็น

1.2.4. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้วิจัยจะใช้การสัมภาษณ์แบบลึกเสริมการศึกษาข้อมูล โดยพิจารณาผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับร่างทรง ผู้รู้ในพิธีกรรมแต่ละพื้นที่ เจ้าภาพ และบุตรหลานผู้มีเชื้อสายโนราโรงครู

1.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยมีความตระหนักแต่ต้นว่า การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ ต้องมีความชัดเจน และถูกต้อง เพื่อนำมาสู่การปฏิบัติจริงที่ได้ผล จึงจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับคณะโนรา และฝ่ายอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลนี้ผู้วิจัยจึงใช้หลายวิธีประกอบกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.3.1 นำข้อมูลเอกสารมาใช้เป็นความรู้เบื้องต้นประกอบการค้นคว้าตามขอบเขตเนื้อหา

1.3.2 นำข้อมูลที่รวบรวมได้จากการบันทึกเทปมาถอดความสรุปสาระสำคัญตามประเด็น

1.3.3 นำข้อมูลจากการสังเกต สัมภาษณ์ และประชุมกลุ่มย่อยมาถอดความสรุปสาระตามประเด็น

1.3.4 นำข้อมูลพร้อมภาพถ่ายประกอบทั้งหมดมาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์แล้วมาศึกษาวิเคราะห์ตามขอบเขตด้านเนื้อหาทั้งหมด

1.3.5 การวิเคราะห์ข้อมูลแบบมีส่วนร่วม เมื่อการศึกษาข้อมูลผ่านการวิเคราะห์จากผู้วิจัยจนเป็นที่พอใจแล้ว ผู้วิจัยจะประชุมกลุ่มย่อยแบบมีส่วนร่วม โดยเชิญผู้รู้ในชุมชน เพื่อร่วมวิพากษ์วิจารณ์และให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมต่อผลการวิจัย จากนั้นผู้วิจัยก็จะนำผลของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นดังกล่าวมาปรับปรุงผลการวิเคราะห์ข้อมูลให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

1.4. ขั้นเสนอผลการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยเสนอผลการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงพิธีกรรมการแสดงโนราโรงครูคณะ “เฉลิมพระพา” จังหวัดปัตตานี
2. มีข้อมูลเกี่ยวกับการแสดงโนราโรงครูคณะ “เฉลิมพระพา” จังหวัดปัตตานีให้ผู้สนใจศึกษาได้นำไปใช้ประโยชน์
3. สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนาจะได้นำข้อมูลมาจัดนิทรรศการหมุนเวียนและถาวรไว้ในหอศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ต่อไป

Prince of Songkla University
Pattani Campus